

Ontwikkelteam

Burgerschap

Ronde

Vijfde ronde (5)

REFERENTIE

BU001522

Naam

Marloes Pouw

Organisatie

Koninklijk Nederlands
Aardrijkskundig Genootschap

E-mailadres

m.pouw@knag.nl

Namens wie geeft u reactie?

Namens een organisatie of netwerk

Namens organisatie

Onderwijsorganisaties PO-VO (o.a. vakverenigingen en netwerken)

Wie heeft er bijgedragen aan deze reactie?

- Docenten en andere professionals uit het Hoger Beroepsonderwijs
- Docenten en andere professionals uit het Wetenschappelijk onderwijs
- Leraren voortgezet onderwijs
- Lerarenopleiders

Aantal docenten en andere professionals uit het Hoger Beroepsonderwijs

4

Aantal docenten en andere professionals uit het Wetenschappelijk onderwijs

2

Aantal leraren voortgezet onderwijs

1

Aantal lerarenopleiders

5

Ervaart u deze set denk- en werkwijzen als compleet en zo nee, welke zou u (mogelijk) willen toevoegen?

De vaardigheid wereldburgerschap zou meer benadrukt mogen worden. Het is raadzaam om de term burgerschap door te laten dringen in de bouwstenen, omdat daarmee gewerkt wordt aan het bewustzijn van leerlingen van de wereld om hen heen. Zie ook de definitie van het NCDO van wereldburgerschap: "gedrag dat recht doet aan gelijkwaardigheid, verantwoordelijkheid en verbondenheid van alle mensen". Bestudering van de gelijkwaardigheid, verantwoordelijkheid en verbondenheid op meerdere schaalniveaus is raadzaam.

Geven deze denk- en werkwijzen op de manier waarop ze zijn geformuleerd u voldoende richting om vorm te geven aan burgerschapsonderwijs op school? Geef aan op een schaal van 1-4 (1=te weinig richting, 2=precies goed, 3=te veel richting, 4=weet niet /geen mening)

2

Let wel, de inclusiviteit van het curriculum is geen automatisch gegeven. Uitgaan van gelijkwaardigheid is niet voldoende, er moet ook expliciet aandacht zijn voor uitsluiting en ongelijke situaties, wederom op alle schaalniveaus.

Als u de complete set van vaardigheden vergelijkt met de bouwstenen, in hoeverre is de samenhang tussen de denk- en werkwijzen en de inhoud van de bouwstenen duidelijk?

De bouwstenen zijn nu gekoppeld aan de Grote Opdrachten. Voorstel is om dit andersom te doen, met de bouwstenen worden de Grote Opdrachten (of andere vraagstukken) gevormd. Het gaat immers om het ontwikkelen van vaardigheden, opbouwen van kennis bij leerlingen, terwijl het nu geformuleerd is als testen van vaardigheden. De bouwstenen zijn de vaardigheden/ onderdelen van kennis die je vaker wil oefenen, ze moeten daarom ook op meerdere plaatsen terugkomen. En dus niet bij één vak of bij één Grote Opdracht.

Door de bouwstenen als uitgangspunt te nemen, en daarmee te gaan bouwen, kan er ook aan kennisopbouw gedaan worden, zoals John Hattie dat heeft benoemd. Leerlingen bouwen kennis op, gaan zich vervolgens verdiepen en kunnen daarna ook de transfer maken naar vraagstukken, oplossingen in nieuwe situaties, andere schaalniveaus. Of er kan een opbouw zijn in de denkniveaus van Bloom.

In elk geval is het verstandig om de basiswaarden daarin als losse bouwstenen te benoemen. De bouwstenen bevatten vervolgens allemaal een kenniscomponent, bijvoorbeeld "mensenrechten", maar ook vaardigheden zoals "het kunnen", "het hoe" en "het waarom". Deze vaardigheden kunnen in de jaren worden opgebouwd, ook weer in de lijn van basiskennis, verdiepen en de kennistransfer.

In hoeverre beschrijven de bouwstenen volgens u samen de inhoudelijke kern van burgerschapsonderwijs? Geef aan wat u mist of overbodig vindt.

N.a.v. discussie tijdens de consultatieronde dat wereldburgerschap voorbehouden zou moeten zijn aan havo/vwo leerlingen, willen we opmerken dat de aanbevelingen gelden voor alle leerlingen. Iedere leerling kan hier profijt van hebben en juist de vaardigheid om kritisch te denken en je bewust te zijn van de wereld om je heen geldt voor iedereen. Natuurlijk kun je hierin differentiëren naar de moeilijkheid van denken, maar onderdelen weglaten, bouwstenen eruit halen voor het vmbo zou zonde zijn.

Datzelfde geldt voor het geopperde idee om kennis over levensbeschouwing of religieuze oriëntaties buiten burgerschap en buiten de bouwstenen te laten. Deze onderdelen zouden bij levensbeschouwing moeten blijven. Wij prefereren dat vanuit het vak levensbeschouwing deze bouwstenen juist bij het leergebied worden ingebracht, waardoor er meer samenhang is én leerlingen hun kennis en vaardigheden ook bij andere vakken kunnen oefenen. De bouwstenen over identiteit kunnen dan worden aangeleerd/geoefend bij meerdere vakken, zoals levensbeschouwing, aardrijkskunde en biologie.

Als u denkt aan een ander leergebied waarmee u zich verwant voelt: in hoeverre is voor u duidelijk hoe dit leergebied samenhangt met / bijdraagt aan burgerschapsvorming op school? Noemt u a.u.b. het leergebied dat u in gedachten heeft / heeft bekeken.

De grootste kritiek is eigenlijk dat burgerschap nu voor 95% overeenkomt met Mens & Maatschappij. Daarmee is de vraag gerechtvaardigd wat het bestaansrecht is van burgerschap op deze manier. Feitelijk draait het nu om de Burgerschapsvormende denk en werkwijzen (BDW), die je prima kunt integreren in de aanpak van Mens en Maatschappij. Over deze BDW's zullen veel vragen gesteld worden, want deze zijn vormend en kun je als staatspedagogiek zien. Daarnaast zijn de BDW's op PO-niveau snel oplopend en vlakken dan op VO-niveau wat af. Bijvoorbeeld op PO niveau leren de leerlingen over mensenrechten en dat die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Op VO-niveau gaat het dan nog over hun status in internationale verdragen.

Met uitzondering van mensenrechten en staatsinrichting (op verschillende niveaus) benoemt burgerschap geen eigen kennisdomein, wel veel vaardigheden. Die zijn echter makkelijker te koppelen aan het kennisdomein van Mens & Maatschappij, waardoor de kennis veel krachtiger wordt. Nu is er een groot gevaar op grote overlap met Mens & Maatschappij, dan wel het aanleren van vaardigheden zonder achterliggende kennis (Leerlingen kunnen hun identiteit vaststellen, maar weten niet wat dit betekent.).